

Openingstekst

De Franse filosoof Alain Badiou, zelf atheïst, beschouwt de apostel Paulus als de grondvester van het universalistische denken. Hij schreef een boek over Paulus, *Saint Paul. La fondation de l'universalisme* (1997). Aan het slot van dit boek stelt Badiou dat **het universele niet de ontkenning inhoudt van het particuliere**: "Het gaat erom een non-conformisme te ondersteunen in verhouding tot wat ons steeds conformeert. Het denken wordt op de proef gesteld en enkel door het universele - in een ononderbroken arbeid, een inventief traject - van die beproeving bevrijd."

Lezing Galaten 3: 23-29

Voordat dit geloof kwam, werden we door de wet bewaakt; we leefden in gevangenschap tot het geloof geopenbaard zou worden. Kortom, de wet hield ons onder toezicht totdat Christus kwam, opdat we rechtvaardig verklaard zouden worden op grond van geloof. Maar nu het geloof gekomen is, staan we niet langer onder toezicht, want door dit geloof bent u allen kinderen van God, in Christus Jezus. U allen die door de doop één met Christus bent geworden, hebt u met Christus omkleed. Er zijn geen Joden of Grieken meer, slaven of vrijen, mannen of vrouwen – u bent allen één in Christus Jezus. En omdat u Christus toebehoort, bent u nakomelingen van Abraham, erfgenamen volgens de belofte.

Overweging

Laat mij beginnen door u aan te spreken zoals ik in mijn traditie gewend ben: gemeente van onze Heer Jezus Christus,

De Franse filosoof Alain Badiou schreef in 1997 een boekje waarin hij de apostel Paulus neerzet als de eerste denker in de menselijke geschiedenis die het universalisme introduceerde. Wat hem aan Paulus vooral intrigeerde, is de wijze waarop zijn, dus Paulus', waarheid tot stand kwam. Paulus maakt een ingrijpende visionaire ervaring mee die hij interpreteert als een verschijning van de gekruisigde en opgestane Heer Jezus Christus. En die ontmoeting kleurt de rest van zijn leven. Sterker nog: die ontmoeting wordt richtinggevend voor een groot deel van de mensheid. Badiou is atheïst en ziet de figuur van de opgestane Heer als, in zijn woorden, een fabel. Niettemin is hij geïntrigeerd door hoe dit waarheidsproces, opnieuw: in zijn woorden, werkt. Wat Paulus meemaakt leidt tot een radicale nieuwe visie op God, mens en wereld.

Laten we eens te rade gaan bij Paulus zelf. Hij beschrijft inderdaad hoe de ingrijpende ervaring van zijn ontmoeting met de Opgestane Heer zijn leven omvergegooid heeft. En in de passage die we lezen formuleert hij daaruit de consequenties. Zonder te overdrijven, kan ik zeggen dat die consequenties wereldschokkend waren. En zijn.

De eerste eeuw van onze jaartelling was een heel ander tijdperk dan het onze. Een befaamd gezegde luidt: "The past is a *foreign country* — they do things differently there." Het verleden is een vreemd land, waarin ze de dingen anders doen. En toch zijn sommige zaken vergelijkbaar. Ook in onze tijd maken we impliciet en soms expliciet het onderscheid tussen "wij" en "zij", waarbij dan "zij" met name bepalen wie "wij" niet zijn. Pink Floyd beschreef het op hun wereldberoemde album *Dark Side of the Moon* als "Us and Them". Wij zijn wij en jullie horen daar niet bij. Dat is e

eigenlijk de *bottom line*. In sociaal-wetenschappelijke termen: de *out-group* is van belang om de identiteit van de *in-group* te staven en te bevestigen. Anders-zijn is dus van groot belang, omdat wie anders is niet zo is als wij. En wie niet zo is als wij, die hoort er eigenlijk niet bij. In de eerste eeuw was dit mechanisme net zo belangrijk als vandaag. Grieken zagen de wereld als verdeeld tussen Grieken en Barbaren, de rest van de wereld. En Joden zagen de wereld als verdeeld tussen Israël en de *Gojim*, de volkeren: de rest van de wereld.

Het leven in de Grieks-Romeinse samenleving van Paulus 'dagen was strikt genormeerd. Je hoorde bij de Grieken of de Barbaren. Je hoorde bij de vrijen of de slaven en in het laatste geval was je geen persoon, maar bezit. En je was man of vrouw. En mannen hadden tal van rechten die vrouwen niet hadden. Het was een door en door patriarchale samenleving, waarin etniciteit (Griek of niet), juridische status (vrije of slaaf) en gender (man of vrouw) bij elkaar genomen je positie in de samenleving bepaalden.

Zonder nu een langdurig en langdradig college te gaan geven: er zijn de nodige voorbeelden van schatrijke slaven, die uiteindelijk vrijgelaten werden door hun eigenaren. In onze termen zou je dan denken dat ze direct tot de bovenklasse van de samenleving zouden gaan behoren. Want geld bepaalt toch wie belangrijk is? Zo niet in de eerste eeuw. "They do things differently there." Een ex-slaaf, hoe rijk ook, blijft altijd een voormalige slaaf. Zonder status of aanzien. Geen enkele kans om hogerop te komen in de samenleving.

De drie polariteiten die iemands status dus bepaalden zijn die van etniciteit, de juridische status (vrije of slaaf) en iemands gender (man of vrouw). Laat Paulus nou net die drie polariteiten noemen in onze passage. De NBV21 vertaalt de cruciale woorden als volgt: "Er zijn geen Joden of Grieken meer, slaven of vrijen, mannen of vrouwen – u bent allen één in Christus Jezus." Het klinkt haast terloops, maar Paulus maait hier de drie allerbelangrijkste polariteiten van tafel die in de oudheid iemands positie in de samenleving bepaalden. Nee, het maakt niet meer uit of je Jood bent of Griek. Wát?!? Zal het joodse antwoord geweest zijn! Het maakt niet meer uit of je vrije of slaaf bent! Wát?!? Zal met name het antwoord van de vrijen geweest zijn! En het maakt niet meer uit of je man bent of vrouw?! Wát?!?! Zullen met name mannen gedacht en gezegd hebben...

Dat dat laatste ook echt gebeurde wordt duidelijk uit de brieven die we kennen als 1 en 2 Timotheüs en Titus. Deze brieven zijn op naam van Paulus geschreven, maar van later datum. Een volgeling van Paulus gebruikt in deze brieven de naam en het daaraan verbonden gezag van Paulus om precies het tegenovergestelde naar voren te brengen van wat Paulus zelf hier doet. Nee, vrouwen hebben niet het recht om te spreken in de gemeente. Nee, zij moeten redding verwerven niet door gelijkwaardig te zijn aan mannen, maar door kinderen te baren. We noemen dit verschijnsel "pseudepigrafie": het schrijven onder de naam van een gezaghebbende figuur, enige tijd of lang na diens dood. De patriarchale wending van het opkomende christendom in de tweede eeuw heeft de droom van Paulus paradoxaal tenietgedaan door zijn eigen naam te gebruiken.

Het ideaal van universalisme — één in Christus — is dus al vanaf het begin omstreden. Paulus zelf probeert het evangelie zo uit te leggen, dat Joden als Joden en Grieken als Grieken geroepen zijn. Diversiteit is dus geen vies woord, maar de kern van de zaak. In Christus. Dat de werkelijkheid weerbarstiger is dan het ideaal heeft ook Paulus ondervonden.

Een mooie illustratie van hoe het ideaal van diversiteit vandaag speelt kwam ik een maand of twee, drie geleden tegen. Ik was een weekend op stap met een groep mannen — allemaal wit, allemaal boven de vijftig en allemaal op een motor. Na de rit van de eerste dag schoven we aan om met elkaar bij te praten en een drankje te drinken. Eén van de andere heren ging zitten en verzuchtte: "Zo, nu even een weekend geen diversiteit!" Gelach alom, maar het raakte mij.

Deze opmerking raakte mij omdat ik me er ook wel iets bij kan voorstellen. Diversiteit is dat je de ander in haar of zijn of hun anders-zijn accepteert. Het lijkt me in overeenstemming met de droom van Paulus. En toch is het ook af en toe heel fijn om even “onder ons” te zijn, met gelijkgestemden en soortgenoten. De kern van de zaak is natuurlijk dat dat helemaal geen probleem is, zolang dat “onder ons zijn” met gelijkgestemden en soortgenoten niet uitgroeit tot de impliciete of zelfs expliciete norm. Wie zichzelf tot norm maakt van wat normaal is, plaatst iedereen die anders is buiten het gesprek.

Essentieel in de positie van Paulus is wel het volgende. James Dunn, een van de helden uit mijn vakgebied die ons helaas tijdens de pandemie is overleden, publiceerde in 1998 een belangrijke studie: *The Theology of Paul the Apostle*. Daarin biedt hij een model voor hoe theologiseren werkt en werkt. Er zijn, aldus Dunn, drie niveaus waarop je met theologie bezig bent, of je nu theoloog bent of helemaal niet. Het eerste niveau zijn je geërfde overtuigingen: wat heb je van je ouders meegekregen en hoe verhoud je je daartoe? Dan is er het niveau van de biografie: welke ervaringen hebben jouw leven gekleurd? En hoe heb je die ervaringen in verband gebracht met je geërfde overtuigingen? Tenslotte is er het leven van alledag: hoe ga je daarmee om vanuit die eerdere twee niveaus? Ik gebruik dit model graag bij mijn studenten en heb gemerkt dat het werkt.

In ons geval zou je kunnen zeggen dat een veranderende maatschappelijke context — niveau drie dus — ons ertoe noopt onze geërfde overtuigingen te herijken. Paradoxaal genoeg brengt de maatschappelijke context van vandaag ons op die manier dicht bij hoe het met Paulus ooit begon. Christen-zijn is niet iets wat exclusief aan leden van deze of gene kerk is voorbehouden. Volgende week vieren we de Pride-zondag, een dag waarop we erbijilstaan dat de exclusieve norm van witte heteroseksualiteit niet gelijkstaat aan volgeling zijn van Jezus Christus.

Dat alles gezegd, blijft er toch een vraag over: hoe zit het dan met dat universele van Paulus’ evangelie? Moet ieder mens Christus navolgen om goed te leven?

Je zou kunnen zeggen dat hier het derde niveau van theologiseren, de context van het leven van alledag, ons toespreekt: wij leven in een interreligieuze samenleving, waarin bovendien een groot deel van de Nederlanders zichzelf positioneert als seculier. Wat evenwel heel duidelijk is, dat is dat de kerk van Christus — welke dat ook is — open hoort te staan voor iedereen. Ongeacht ethniciteit, ongeacht maatschappelijke status, ongeacht gender of welke seksuele voorkeur dan ook.

Badiou schreef, en daar begonnen we mee: Het universele doet het particuliere niet teniet. Sterker nog: het particuliere is universeel. De paradox is: iedereen is particulier en ieder mensenleven is uniek. Wie zichzelf weet te positioneren vanuit en soms tegenover geërfde overtuigingen, de eigen biografie weet te integreren en van daaruit het gesprek met het leven van nu aan te gaan, die kan eigenlijk niet anders dan open staan voor diversiteit. Het vraagt misschien een paradigma wisseling, of tenminste een veranderende blik op onszelf en de samenleving. Maar diversiteit is het vieren van anders-zijn. Inclusieve diversiteit beoogt precies dit: dat in Christus alle verschillen wegvallen omdat universaliteit daarin zichtbaar wordt dat iedere mens particulier is.

Ook na tweeduizend jaar blijft dit visioen ongekend revolutionair. De praktijk zal er nog altijd niet steeds mee samenvallen. Maar het is wel het visioen van Paulus dat ten grondslag heeft gelegen aan heel de christelijke traditie. Het is nu aan ons, in onze concrete situatie, om daar gestalte aan te geven en eenieder hun, haar of zijn plaats te gunnen.

Amen.

Slottekst:

Je bent zo (Hans Andreus, 1998)

Je bent zo
mooi
anders
dan ik,

natuurlijk
niet meer of
minder
maar zo mooi
anders,

ik zou je
nooit
anders dan
anders willen

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeiden.nl
info@ekklesialeiden.nl